

Júdás evangéliuma

"Ez lehetetlen és hihetetlen. Hogy írhatott valaki egy evangéliumot Júdás szemszögéből?"
Rodolphe Kasser, koptológus, University of Geneva

A National Geographic [NG] 2006 április 9-én 160 országban, 27 nyelven sugározta 80 perces különkiadását "Júdás evangéliuma" (*Gospel of Judas*) címmel. Íme egy részlet a dokumentumfilm bevezető szövegéből:

Egy ősi evangélium került elő közel kétezer év után Egyiptom homokszivatagából. A történet, amelyet elmesél, alapjaiban rendítheti meg hitünket. Megrázó lehet majd sok ember számára. Egyfajta válságot okozhat: hitbeli válságot. Ez az elbeszélés feje tetejére állítja Krisztus elárulásának a történetét: az áruló itt hőssé válik, és Jézus Krisztus szervezi meg a saját kivégzését. (...) Vajon ez egy ókori eretnek kézirat, aminek a sírban kellene maradnia, vagy egy igaz kézirat, amely megváltoztatja Jézus Krisztusról alkotott képünket? Olvassák el most először Júdás evangéliumát!

Egy Egyiptomban talált, 4. századi, kopt nyelvű gnosztikus evangélium felfedezéséről van szó, amelyről a NG hatalmas kampány keretében dokumentumfilmet készített, kiállítást szervezett, könyvet adott ki, és a NG folyóirat májusi számában 20 oldalas cikket jelentetett meg. Az iratok tartalmát és jelentőségét – legalábbis a NG tálalása alapján – a következőképpen foglalhatjuk össze:

- Júdás evangéliuma olyan beszélgetések feljegyzése, amelyek Jézus és Júdás között történt az utolsó vacsora előtti napokban, titokban, négy szemközti. Hiteles történet, amely sajnos csak a hivatalos egyházon kívül maradhatott fenn, mert a korai egyház egyes vezetői a sok evangélium közül csak négyet tartottak meg, és ezt a többivel együtt is kidobták.
- Júdás most előkerült evangéliuma azonban rehabilitálja az árulónak tartott Júdás apostolt. Valójában Júdás volt az egyetlen tanítvány, aki megértette Jézus igazi céljait. Maga Jézus kérte meg arra, hogy feljelentsen, így amikor megölték, szelleme kiszabadulhatott a fizikai test rabságából. Júdás ezt vállalta, így ő lett Jézus legnagyobb tanítványa, igazi hős, aki nélkül Jézus nem végezhetett volna el az üdvözítés feladatát. Júdás megítélése csak fokozatosan vált egyre negatívabbá, ami így az újszövetségi és történelmi antiszemitizmus gyökerévé vált.
- A mai keresztényeknek nyitottnak kellene lenniük az ilyen iratok elfogadására, hiszen a korai kereszténység sem volt egységes, hanem sokféle hagyomány és sokféle evangélium is megfér benne, így a gnoszticizmus és Júdás evangéliuma is.

Csak az a kérdés, hogy mindebből mennyi igaz? Valódi a szöveg vagy hamisítvány? Mennyire hiteles a tartalma? Valóban többet tudhatunk meg belőle Júdásról és Jézusról, mint amit eddig tudtunk? Tényleg igaz, hogy át kell írni az egyháztörténelmet, és el kell felejteni az Újszövetség Jézusát? Véleményünk szerint, ha meg akarjuk érteni, hogy valójában miről is van szó, *külön* kell kezelnünk

- először is, az újonnan felfedezett iratok történetét, tartalmát, vallási hátterét és ennek jelentőségét,
- másodsor, azt a Júdást, akiről az 1. századi szem- és fültanúk az Újszövetségben írtak,
- és végül a NG által felkért szakértők némelyikének a kijelentéseit.

1. Júdás evangéliuma

a. A felfedezés és a publikálás története

Az iratot valamikor a 20. század közepén, Egyiptomban találták, de nem tudni, pontosan hol és mikor. (Az egyik jelenlegi feltételezés szerint 1978-ban, valahol a Nílus keleti partján, egy Al Minya nevű falu melletti sírból került elő egy köladából.) A közel-keleten virágzó műkincskereskedés miatt meglehetősen kalandos úton került ki Egyiptomból Európába, majd az USA-ba. Először 1983-ban, Itáliában szerzett róla tudomást egy amerikai koptológus, Stephen Emmel, aki más, görög és kopt szövegekkel együtt látta, de mivel a kért árat (3 millió dollár) nem tudta előteremteni, az iratot többé nem látta. Követező bizonyítható előfordulási helye New York állam, ahol a Hicksville Citybank széfjében pihent 16 éven át. A széf ismeretlen tulajdonosától, egy egyiptomi kereskedőtől kb. 300 000 dollárért vette meg 2000-ben Frieda Nussberger-Tchacos, a svájci központú Gallerie Nefer régiségkereskedő cég tulajdonosnője, akiről az iratok a *Codex Tchacos* nevet kapta. Tőle 2001-ben 1.5 millió dollárért vette meg Tchacos jogásza, Mario Jean Roberty, egy svájci, bázeli magánalapítvány, a Maecenas Foundation for Ancient Art vezetője.

Mint újabban kiderült, Tchacos Olaszországban az illegális műkincskereskedelem ismert alakja. 2002-ben Cipruson le is tartóztatták, de vádalku révén csak 18 hónap felfüggesztett büntetést kapott illegális műkincs-

kereskedelem miatt. A National Geographic a sztori kizárólagos közlési jogát több mint 1 millió dollárért vette meg Tchacos-tól és a Maecenas-tól, és igyekszik nem említést tenni a hölgy üzelméről. A történetnek ez a része nem egy archeológus szemében a műkinckereskedelem támogatását és legalizálását jelenti, és a NG-ot erkölcsi kompromisszummal vádolja. A riportok Tchacos-t az iratok megmentőjeként tüntetik fel, akit a gondviselés vezetett:

Tchacos – "Kötődöm Júdához. Évezredekig megbélyegezték, és most hozzám került ez az evangélium, amely azt mondja, hogy nem akarta elárulni Jézust, akarata ellenére kérték erre. Úgy érzem, hogy engem kért meg, hogy rehabilitáljam őt."

Egykori kollégái azonban, akik a tanúvallomásai miatt bajba kerültek, Tchacos-t "a műkinckereskedelem Júdásának" nevezik. Mindez ugyan nem kérdőjelezi meg az iratok eredetiségét, mégis rávilágít arra az ellentmondásos helyzetre, amelyben a régészek és a régészeti intézmények ma vannak. Ha erkölcsi okokból nem üzletelnek műkinckereskedőkkel, akkor értékes műkincseket veszítenek el. Ha pedig megveszik tőlük, akkor a piacot erősítik, a fosztogatás és a rongálás folyik tovább...

A szöveg létezését hivatalosan először 2004 júliusában, egy párizsi koptológiai konferencián jelentették be. A Maecenas alapítvány pedig 2005 márciusában közölte, hogy az iratok teljes konzerválása után kiadják a szövegek teljes fordítását angolul és más nyelveken. Az iratok a konzerválás és a publikálás után azonnal vissza fognak kerülni Egyiptomba, a kairói Kopt Múzeumba.

b. Az iratok és a szövegek

A szövegeket 16x29 cm-es papiruszlapokra írták, amelyet bőrbe kötöttek. A kötet 20. századi hányattatása miatt meglehetősen rossz állapotban volt, megmentésre szorult. Lapjai sérültek és nagyon töredezetek, a szövegben sok a folytonossági hiány, de nagy része kibetűzhető, olvasható.

A papiruszok *nem csak* a Júdás evangéliumát tartalmazzák, hanem egy Pétertől Fülöpnek írt levelet, Jakab apokalipszisét és egy ismeretlen szövegtöredékét is, összesen 62 oldalon. (A levél és az apokalipszis némileg eltérő változata ismert a Nag-Hammadi gnosztikus kódex-gyűjteményből.) Júdás evangéliuma a kötetben beül csak 13 ívnyi, azaz 26 oldalnyi szöveg, bár nyilván nem a teljes irat.

Maga a szöveg *görög* betűvel, de *kopt* nyelven, az egyiptomi nyelv egy kései változatán íródott (*szahidi* dialektusban), mint Nag-Hammadi gnosztikus kódexek. Eredetijét valószínűleg görögül írták, tehát *fordításról* és másolatról van szó. Magát az iratot a paleográfiai (papirusz, tinta, betűtípus, kötési mód) és a C¹⁴-es radiokarbon vizsgálatok alapján az i. sz. 3-4. századra, 220 és 340 közé datálták. Ezzel kizárható, hogy modern kori hamisítvány lenne, tehát az irat valódi – szövegének *tartalmi* hitelessége már más kérdés.

c. A szöveg tartalma

Júdás evangéliumának kopt szövege és angol fordítása a NG weboldaláról letölthető. A viszonylag rövid szöveg részei a következők: az alcím (A) és a bevezető (B) után három, több beszélgetésből álló jelenetsor következik (1-3), majd egy befejezés (V). A szereplők Jézus és a tizenkét apostol, köztük Júdás. A beszélgetések az utolsó vacsora előtti pár napon játszódnak, a történet ott ér véget, hogy Júdás elfogadja a pénzt és átadja Jézust a papoknak. Az irat címe: *Júdás evangéliuma* furcsa módon a szöveg legvégén van.

d. Fontos részletek

A NG dramatizációja esetenként a szöveg egy-egy mondatát a helyéből kiszakította, és a koncepciónak megfelelően összefüggő szöveggé idézte, ezért érdemes őket az eredeti szöveghelyzetben belül vizsgálni. A fordítók által betoldott szavak [ ]-ben állnak, a szöveghiányokat [---] jelzi. Íme tehát a legfontosabb idézetek, általunk angolból magyarra fordítva:

(A) BEVEZETŐ

Annak a kinyilatkoztatásnak a titkos feljegyzése, amelyet Jézus mondott el a Júdás Iskariótessele való beszélgetés során ama héten, három nappal azelőtt, hogy megünnepelte volna a húsvétot.

(B) JÉZUS FÖLDI SZOLGÁLATA

Amikor Jézus megjelent a földön, jeleket tett és nagy csodákat az emberiség megszabadásáért. És bár egyesek az igazság útján jártak, míg mások vétkeikben, a tizenkét tanítvány el lett hívva. Elkezdett nekik beszélni a világon túli titkokról, és hogy mi fog történni, ha jön a vég. Gyakran nem önmaguként jelent meg tanítványai előtt, hanem gyermekként találták maguk között.

(1A) ELSŐ JELENET: JÉZUS A TANÍTVÁNYAIVAL BESZÉLGET. A HÁLAADÓ IMA VAGY AZ ÚRVACSORA

Egy napon együtt volt a tanítványaival Júdeában, és összegyűlve találta őket, vallásos szertartáshoz leülve. Amikor [odaért] a tanítványaihoz, akik össze voltak gyűlve, ültek és hálaadó imádságot ajánlottak fel a kenyér fölé, [Jézus] felnevetett. Tanítványai azt mondták neki: "Mester, miért nevedet ki a hálaadó imánkat? Azt tettük, ami helyes." Ezt válaszolta nekik, mondván: "Nem rajtatok nevetek. Ezt nem a saját akaratokból teszitek, hanem mert ezen keresztül

dicsőíttetik a ti istenetek." Azt mondták: "Mester, te vagy [---] a mi istenünk fia." Jézus azt mondta nekik: "Honnan ismertek engem? Bizony mondom nektek, a köztetek levő emberek nemzedéke nem fog engem ismerni."

(1B) A TANÍTVÁNYOK MEGHARAGUDNAK

Amikor a tanítványok hallották ezt, elkezdtek megharagudni, dühbe jönni és szívükben elkezdtek őt káromolni. Amikor Jézus észrevette, hogy hiányzik [a megértésük, ezt mondta] nekik: "Miért hozott titeket dühbe ez a feldúltság? A ti istenetek, amely bennetek lakozik, és [---] provokált titeket, hogy megharagudjatok lelketek[ben]. Aki közületek [elég erős] az emberi lények között, hozza ki a tökéletes embert, és álljon arcom elé!" Mind azt mondták: "Megvan hozzá az erőnk!" De a szellemük nem mert odaállni [elé], kivéve Júdás Iskariótest. Képes volt odaállni elé, de nem tudott a szemébe nézni, hanem elfordította az arcát. Júdás [ezt mondta] neki: "Tudom, hogy ki vagy, és hogy honnan jöttél. Barbelo halhatatlan birodalmából vagy. És én nem vagyok méltó kiejteni annak a nevé, aki elküldött téged."

(1C) JÉZUS NÉGYSZEMKÖZT BESZÉL JÚDÁSSAL

Tudva, hogy Júdás valami magasztosra reagált, Jézus ezt mondta neki: "Lépj el a többiektől, és elmondom neked a Királyság titkait. Számodra lehetséges, hogy elérd azt, de nagyon fájdalmas lesz. Mert valaki más fog a helyedre lépni, hogy a tizenkét [tanítvány] ismét teljességben legyen az istenével." Júdás azt mondta neki: "Mikor fogod nekem elmondani ezeket a dolgokat, és mikor fog a fény nagy napja felkelni a nemzedéknek?" De amikor ezt mondta, Jézus otthagya.

(3A) HÁRMAS JELENET: JÚDÁS VISSZAEMLÉKEZIK EGY LÁTOMÁSRA, ÉS JÉZUS VÁLASZOL

Júdás azt mondta: "Mester, ahogy mindnyájukat meghallgattad, most hallgass meg engem is. Mert nagy látomásom volt." Amikor Jézus ezt meghallotta, nevetett, és azt mondta neki: "Te tizenharmadik szellem, miért próbálsz ilyen keményen? De csak mondd, és én elnéző leszek veled." Júdás azt mondta neki: "A látomásban láttam magam, amint a tizenkét tanítvány megkövez engem, és üldöz [engem keményen]. És egy helyre is eljutottam, [---] utánad. Láttam [egy házat], és a szemem nem bírta [felfogni] annak méretét. Nagy emberek vették körül, és annak a háznak zöld lomb volt a teteje, és a ház közepén egy [tömeg volt ---két sor hiányzik---], mondva: "Mester, vigyél be engem ezekkel az emberekkel együtt." Jézus válaszolt és ezt mondta: "Júdás, a csillagod félrevezetett." Így folytatta: "Senki, aki halandótól született, nem méltó arra, hogy belépjen abba a házba, amelyet láttál, mert az a hely a szenteknek van fenntartva. Sem a nap, sem a hold nem fog ott uralkodni, sem a nappal, hanem a szent fog ott lakozni mindig, az örök birodalomban, a szent angyalokkal. Nézd, én elmagyaráztam neked a királyság titkait, és tanítottalak a csillagok hibáiról; és [---] elküldi azt [---] a tizenkét éon."

(3C) JÉZUS KOZMOLÓGIÁT TANÍT JÚDÁSNAK: A SZELLEM ÉS AZ ÖNMAGÁTÓL SZÜLETETT

Jézus azt mondta: "[Gyere], hogy taníthassalak azokról a [titkokról], amelyeket ember még sosem látott. Mert létezik egy nagy és határtalan birodalom, amelyet még egyetlen angyalnemzedék sem látott át, [amelyben] [egy] nagy és láthatatlan [Szellem] van, amelyet

*angyal szeme sosem látott,
szív gondolata sosem fogott fel,
és névvel sosem illették.*

És egy fényfelhő jelent meg ott. Azt mondta: "Jöjjön létre egy angyal, hogy segítségemre legyen. A nagy angyal, a megvilágosodott, isteni Önmagától Született, kiemelkedett a felhőből. Miatta egy másik felhőből négy másik angyal jött létre, és ők az angyali Önmagától Született segítői lettek (...)

(3J) JÉZUS AZOKRÓL BESZÉL, AKIK AZ Ő NEVÉBEN LETTEK MEGKERESZTELVE, ÉS JÚDÁS ÁRULÁSÁRÓL

Júdás azt mondta Jézusnak: "Nézd, mit fognak tenni azok, akik a te nevedben meg lettek keresztezve?" Jézus ezt mondta: "Bizony mondom [neked], ez a keresztség [---] nevem [---kilenc sor hiányzik---] hozzám. Bizony mond[om] neked, Júdás, [akik] áldozatot hoznak Szaklasznak [---] isten [---három sor hiányzik---] minden, ami gonosz. De te mindnyájuk fölé emelkedsz. Mert te fogod feláldozni az embert, akit magamra öltöttem.

*Szarvad már felemelkedett,
Bosszúd már fellobbant,
Csillagod már ragyogva megmutatkozott
És szíved [---]*

Bizony, [---] a te utolsó [---] lett [---két és fél sor hiányzik---] szomorú [---két sor hiányzik---] az uralkodó, mert ő el lesz pusztítva. És akkor Ádám nagy nemzedékének képe felmagasztaltatik, mert ez a nemzedék, amely az örök birodalmakból van, a menny, a föld és az angyalok előtt létezik. Emeld fel szemedet, és nézz a felhőbe, és azon belül a fénybe és az azt körülvevő csillagokra. Az a csillag, amelyik a te utadat mutatja, a te csillagod." Júdás felemelte szemét, látta a fénylő felhőt, és belelépett abba. Azok, akik a talajon álltak, hangot hallottak kijönni a felhőből, amely azt mondta [---] nagy nemzedék [---] kép [---] [---öt sor hiányzik---]

e. Összefoglaló elemzés

Júdás evangéliumának "Jézusa" mindenben az Újszövetség Jézusának az ellenkezője. Ami Jézus és apostolai viszonyát illeti: Jézus szerint nem tudják, kicsoda ő, viszont előre megmondja, hogy a nevével vissza fognak élni, másokat félrevezetnek és vétkeket fognak elkövetni. Ami Jézus és az apostolok istenét illeti, az apostolok istene nem az ő istene, és ő annak nem fia; az apostolok istenét kineveti, amikor hálát adnak neki az ételért, a neki szánt áldozatot megveti, és szerinte ez az isten, amely apostolaiban benne van, ingerli haragra

őket ellene. Ami Jézus *lényét* illeti, ő túlvilági lény: Széth, a káoszt uraló angyal, aki nem lett valóságos emberré, hanem hol felnőtt, hol gyermek testruhájában jelenik meg. Ami Jézus *művét* illeti, nem mindenkiért jön, hanem csak azokért jött, akik mint anyagba lesüllyedt lények, visszavágnak a mennyei szférába, illetve nem bűnbocsánatot ad, hanem gnosztikus ismeretet.

Júdás evangéliumának "Júdása" viszont ismeri az egyiptomi gnosztikus Barbelo-hitet (Barbelo a széthiánus gnózis kozmológiájában az Atya, Anya, Fiú triászból az anyafigura, de maga is kétnemű), ezért tudja, honnan jött Jézus, és ezért érti egyedül ő Jézust. Júdás mint "tizenharmadik szellem", eleve a mennyei, szent nemzedékhez tartozik, amely meg fog dicsőülni, így Júdás is mindenki fölé fog emelkedni. Sőt, még árulása előtt megdicsőül.

Ez az "evangélium" magát az árulást csak futólag említi, Jézus elfogatását, kivégzését és Júdás öngyilkosságát már egyáltalán nem. A gnosztikus "krisztus" meggyilkolása úgyis csak testből kiszabadulását hozta, Júdás öngyilkossága pedig talán meg sem történt, ha látomásának megfelelően az apostolok üldözték és kövezték meg... Júdás evangéliumából androgün emanációk, éonok, istenek és angyalok elképesztően bonyolult világa tárul elénk, amelyben olyan hatalmakról kell tudni, mint az Ismeretlen Isten, Szofia és Barbelo, Széth, Nerbo és Szaklasz. Csak egy vallási közösség létezett, amely ebben a világban otthonosan mozgott: a *gnosztikusok*.

2. A gnosztikusok

a. Az elmélet

A NG műsorában elhangzik ugyan, hogy Júdás evangéliuma "gnosztikus" irat, de kérdés, hogy kik voltak azok a gnosztikusok, és hogy milyen viszonyban álltak az egyházzal? A NG által felkért szakértők (Pagels, Ehrman, Klassen, Meyer) sokszor megismételt, és a cikkben is leírt elmélete szerint

- a gnosztikusok a korai kereszténység *egyik irányzata* volt, tehát az egyház *része* voltak; azért lettek idővel mégis kiközösítve, mert nem fogadták el a kialakuló papság tekintélyét;
- a gnosztikusok evangéliumait a korai egyház is *elfogadta és használta* a többi harminccal együtt; evangéliumaik azért lettek mégis egy idő után kidobva az Újszövetségből, mert a hívők többségének a sokkal egyszerűbb és érthetőbb evangéliumok (Mt, Mk, Lk, Jn) jobban tetszettek.

Eszerint a gnosztikusokat "a hatalom", evangéliumaikat pedig "a tömeg" vetette volna el. Ezzel az elmélettel csak az a baj, hogy a gnózikutatás és az egyháztörténelem jól ismert tényeit figyelmen kívül hagyja. Egyrészt a gnoszticizmusról kapott általános kép *hiányos és megtévesztő*, másrészt sem a dokumentumfilmben, sem a cikkben *nem mondják ki*, hogy konkrétan *melyik* gnosztikus csoport használta Júdás evangéliumát, pedig ez döntő lett volna az irat jelentőségének elemzése során.

b. A valódi gnoszticizmus

A NG műsora és cikke elismeri, hogy Júdás evangéliuma gnosztikus irat, de olyan képet fest a gnosztikusokról, mintha az egyházon belüli irányzat lett volna, amely nem akarta elfogadni a papok tekintélyét:

Narrátor – "A korai keresztények néhány csoportját ma gnosztikusoknak vagy a tudás embereinek nevezzük."

Meyer - A gnosztikusok a misztikus irányzatot képviselték, ami azt jelenti, hogy olyan emberek voltak, akik úgy érezték, hogy egyfajta közvetlen kapcsolatuk van az Istennel. A gnosztikus szó a görög gnószisz-ből származik, ami tudást jelent. Ez azonban nem mindennapi, könyvből megtanulható tudás, hanem egy szellemi meglátás, ösztönös megérzés, ez önmagunk megismerésének a képessége, és hogy tudatában vagyunk annak, hogy bennünk van egy isteni szikra. Emellett azt a felismerést is magában hordozza, hogy az általunk megvallott Isten, a külső Isten meg-egyezik a bennünk rejlő isteni szikrával. A gnosztikusok közül sokan keresztények voltak. (...)

Pagels – "Sokunk az egyetemen hallott először olyan evangéliumokról, mint például Tamás evangéliuma. Azt mondták nekünk, hogy ezek gnosztikus, eretnek tanok, egytől-egyig érthetetlenek és furcsák. Azt tanították nekünk, hogy a gnosztikus szó eleve rosszul gondolkodót jelent. Ez majdnem olyan, mint ahogy az 1940-es és 50-es években a kommunistákról beszéltek Amerikában. Ez az egyik módja, hogy ne vegyék őket számításba. A gnosztikus szó pontosan ilyen. Ők soha nem használták ezt a kifejezést, hanem keresztényeknek nevezték magukat."

A görög *gnószisz* szó egyszerűen tudást, ismeretet jelent. Volt azonban egy ókori vallási irányzat, amely – a NG állításával szemben – már a kereszténység *előtt*, attól függetlenül, és egy ideig *amellett* létezett, és amelyben a gnózis már kifejezetten *titkos* tudást jelentett. Ezt a vallási irányzatot *ma* gnoszticizmusnak nevezik; egykori hívei irányzattól függően sok nevet használtak, de *mind* "gnosztikusok" voltak.

Ennek a vallásnak *egyes iskolái* a kereszténység terjedésekor átvettek bibliai fogalmakat, szimbólumokat és jézusi mondatokat. Ezeket saját, már meglevő világnézetüknek megfelelően *átértelmezték*, és saját tanaik újrafogalmazására *felhasználták*. Írásaik – a NG szakértőinek állításával szemben – nem pusztán "magasabb

szintű keresztény oktatási anyagok" voltak, hanem egy *egészen más világnézet* rendkívül spekulatív rendszerét tárják elénk, amelyek a lehető legtávolabb álltak a biblikus, történelmi kereszténység hitétől.

Ezek a titkos ismeretek az ember születése előtti magasabb állapotáról, anyagba-testbe való lebukásáról, állapotának, az anyagvilágnak és a testnek a megvetéséről, illetve a tudás segítségével történő szellemi felemelkedéséről, az eredeti, isteni világba történő visszatéréséről szóltak. A gnózis középpontjában tehát az emberben levő *isten fényszikrájának* a sorsa áll, miközben magával az emberrel, aki testi, lelki összetevők együttese, nem foglalkozik.

A végső, abszolút Isten – a Biblia istenképével ellentétben – megismerhetetlen marad, ráadásul válságos helyzetben van. Különböző mitikus magyarázatok szólnak arról, hogy testének egyes részei valamiért szétszóródtak a sötétségben-anyagban – ezek az emberben levő szikrák azok, amiket a gnosztikus Szabadító össze akar gyűjteni, és visszavinni a Teljességbe. Az Istennek tehát a saját testét kell összeszednie.

A gnózis olyan üdvözítő ismeretet jelent, ami *maga* az üdvösség. A gnosztikus *Üdvözítő* – aki irányzattól függően emberi vagy angyali lény – csak az üdvösség *átadója*, közvetítője, csak kinyilatkoztató szerepe van. Másrészt ő maga is rászorul a szabadulásra, hiszen vagy eleve csak ember, egy gnosztikus hittestvér, vagy ha szellemi lény, akkor is kapcsolatba került az anyagvilággal.

Míg a keresztény evangélium mindenkinek szólt, a gnóvizt csak az erre eleve *alkalmasak* ismerhettek és érthettek meg, a tömegek nem. A gnosztikusok születésüknél, *természetüknél* fogva voltak gnosztikusok, így másoknál magasabb rendűnek tartották magukat. Ők voltak a "szellemiek" (görög *pneumatikosz*), mindenki más "anyagi" vagy "testi" (*hülkosz*), akiknek esélyük sincs a gnosztikus értelemben vett üdvösségre. A keresztény színezetű gnosztikusok is lenézték a keresztényeket, de a szellemi és az anyagi-testi *között* álló "lelkinek" (*pszükhikosz*) tartották őket, akiknek esetleg van esélyük, *ha* továbblépnek a gnózis felé.

A gnoszticizmus tehát szociológiai szempontból ezoterikus és elitista, sőt kifejezetten arisztokratikus valóság volt, amely lenézte a tömegeket és a tömegek vallását. Tanításait illetően mitikus, szinkretista és individualista volt: kedvelte a mitikus nyelvezetet, a görög filozófiától a közel-keleti misztikus irányzatokig szinte mindentől merített, és rengeteg egyéni változata jött létre. Erkölcsi szempontból pedig vagy aszketikus volt (a test rossz, a nemiség bűn, a feladat az önmegtartóztatás), vagy libertinus (a test tönkretételétől kicsapongással is, az erkölcsi szabadosság eszköz a magasabb célok felé).

A gnoszticizmusnak a kereszténységgel ellentétben nem volt szociális programja, és eleve csak a művelt rétegekben tudott téríteni. Jelentősége ellenére mindig is kis létszámú, egymással rivalizáló csoportokból állt, amelyek folyamatosan megjelentek, változtak, majd eltűntek. (Az ókori gnoszticizmus napjainkra csak az iraki és iráni területen élő kb. 15 ezer fős *mandeus* népcsoportban maradt fenn.)

Mindez éles ellentétben állt a keresztény üzenettel, amely minden embert meg akart és tudott szólítani, egységes tanítást hirdetett, a valláskeverést elutasította, életszentségre és cselekvő emberszeretetre buzdított.

c. Az ún. gnosztikus evangéliumok

A NG szakértőinek állítása szerint a keresztények több mint harminc evangéliumot használtak, köztük a gnosztikusokéit is, amelyek azért lettek kidobva az Újszövetségből, mert a tömegek számára túl magas színvonalúak voltak :

Narrátor – "A korai időszakban a kereszténység nem úgy nézett ki, mint ahogy a legtöbb ember gondolná. A keresztényeknek nem volt Bibliájuk. Helyette a hívek Krisztus történetének különböző változatait terjesztették egymás között. Végül ezeket az elbeszéléseket az evangéliumokban örökítették meg, de csak Krisztus halála után 30-60 évvel. Manapság a legtöbb szakértő úgy gondolja, hogy szerzőik jóval az evangéliumaik lejegyzése előtt meghaltak. Ehrman – "A korai kereszténység egyik legérdekesebb jelensége, hogy az Újszövetségbe bekerült négy evangéliumnak a szerzői: Máté, Márk, Lukács és János mind ismeretlenek. Ezeket a címeiket későbbi szerkesztők adták, nem az alkotók. Eredetileg nem voltak címeik."

Narrátor – "Van még egy meglepő csavar a korai egyház hitéletében. Nem csak négy, hanem több mint harminc evangélium létezett."

Paigels – "Az evangélium örömhírt jelent. Tehát az a kérdés, hogy kicsoda Jézus, és mi a róla szóló örömhír. Nagyon sokan más szempontokból közelítették meg ezt a kérdést."

Narrátor – "A Krisztus halála utáni első kétszáz évben életének és üzenetének szó szerint tucatnyi különböző és olykor ellentmondó változata forgott közökén. Ezek egyike Júdás evangéliuma volt."

Paigels – "Ez a szöveg, mint sok más, Nag-Hammadiban nemrég felfedezett kézirat, egy eddig ismeretlen kereszténységbe nyújt bepillantást. Sok ember úgy gondolta, hogy egyedül csak az Újszövetségben található Máté, Márk, Lukács és János evangéliuma létezett. Valójában ezeknél sokkal több volt. Elképzelhető, hogy több tucat is. Az Igazság, Mária Magdaléna, Tamás, Júdás és Fülöp evangéliuma, hogy csak néhányat említsünk. Nem létezett egy egyetemes korai kereszténység, hanem sok változata volt."

Narrátor – "Akár egy hitről vagy többről volt szó, a kereszténység robbanásszerűen terjedt Jeruzsálemtől kezdve Kisázsiaig, Egyiptomig, Rómaig és Észak-Afrikaig. Ekkor még nem voltak templomaik. A hívók egymás otthonaiban gyűltek össze, ahol olyanoknak tulajdonított evangéliumokat hallgattak, akiknek neve meglepné a legtöbb mai templomba járó embert."

Ehrman – "Voltak, akik Fülöp, Tamás vagy Mária, míg mások Máté, Márk, Lukács vagy János evangéliumát használták."

Narrátor – "A gnosztikusok voltak azok, akik a Nag-Hammadi könyvtár néven ismertté vált szövegek nagy részét írták. Krisztusról szóló történeteik sokkal elvontabban és filozofikusabbak az Újszövetségben találhatóknál..."

Paigels – "Ez nem azt jelenti, hogy feltétlenül ellentétesek lennének egymással, és hogy választanunk kellene Márk, Tamás vagy Júdás evangéliuma között. A Nag-Hammadi kéziratok és Júdás evangéliuma nem könnyű olvasmányok, és minden bizonnyal nem az átlag ember számára készültek. Magasabb szintű oktatásra szánták őket, ezért nem ugyanaz volt a szerepük, mint Máté, Márk és Lukács evangéliumainak."

Narrátor: Akár emelt szintre szánt írás, akár eretnokség, Júdás evangéliuma ráébreszt minket arra, hogy a korai időkben nem csak egy, hanem sokfajta kereszténység létezett.

Ehrman – "Főleg az olyan ókori evangéliumok felfedezésének köszönhetően, mint a Nag-Hammadi könyvtár és a Júdás evangéliuma, a tudósok megismerték a kereszténység olyan formáit is, amelyek nem maradtak fenn. Elnyomták őket, a perifériára kerültek, majd végleg eltűntek."

Az "evangélium" (görög *euangelion*) szó jelentése jó hír, örömhír, és mint irodalmi jelenség, sajátosan keresztény, újszövetségi műfaj. Az Újszövetségben négyet találunk: Máté (Mt), Márk (Mk), Lukács (Lk) és János (Jn) evangéliumát, ezeket még az 1. században írták a szem- és fültanúk, illetve közvetlen munkatársaik.

Amit arra a NG helyesen rámutatott, az ókorban, pontosabban a 2-4. században ennél jóval több "evangéliumnak" nevezett irat is keletkezett. Az azonban már nem igaz, hogy az egyház a négyen kívül bármelyiket is elfogadta és használta volna. Ezek az ún. *apokrif* ("rejtett") evangéliumok ugyanis nagyon eltérő háttérből keletkeztek, és csak egy részük volt gnosztikus. Háttérük és sajátosságaik megértése nélkül pedig igazi jelentőségüket sem érthetjük meg. Ezért fontos tudni, hogy a NG műsorában megszólaló szakértők alapvető tényeket hallgattak el.

Először is, mint már említettük, a gnoszticizmus a kereszténységtől független vallás volt, amelynek csak néhány iskolája vett fel keresztény színezetet; a civil szakirodalom ezeket az iskolákat nevezi "keresztény gnosztikusoknak", bár teológiai értelemben természetesen nem voltak keresztények.

Másodszor, ezeknek a csoportoknak az írásai között volt néhány "evangélium" is, de – az újszövetségiekkel szemben – egyik gnosztikus "evangélium" sem volt teljes jézusi élettörténet, hanem

- vagy csak *beszédgyűjtemény* (Tamás kopt evangéliuma, Fülöp evangéliuma),
- vagy *értekezés* (Az Igazság evangéliuma, János apokrifonja),
- vagy titkos *beszélgetés* (Jézus Krisztus bölcsessége, Hit bölcsesség, A Megváltó dialógusa, Mária [Magdolna] evangéliuma, Az egyiptomiak szerinti evangélium és Júdás evangéliuma).

Ennek a sajátosságnak több oka volt. Az egyik, hogy a gnosztikusok eleve nem törődtek a zsidó Jézus történetének ószövetségi gyökereivel, történelmi beágyazottságával, és az Újszövetség más irataival. Csak Jézus történetéből használtak fel egyes jeleneteket és tanításokat, de mindent a maguk rendkívül bonyolult világképének megfelelően átértelmeztek. A másik ok az, hogy ezek az iratok műfaji szempontból nem is evangéliumok, hanem inkább tipikusan gnosztikus "párbeszédes kinyilatkoztatások"; a gnosztikusokat ugyanis a "krisztus" csak mint *kinyilatkoztató* érdekelte, aki olyan dolgokról beszél, amelyekről az újszövetségi evangéliumok *semmit* sem mondanak (pl. a láthatatlan világ emanációs hierarchiája).

Ezek a gnosztikusok a saját tanaikat *olyanok* szájába igyekeztek adni, akikről az Újszövetség keveset mond (Tamás, Mária Magdolna, Fülöp, Mátyás) vagy nagy volt a tekintélyük (János, Péter), és az újszövetségi történetekben olyan alkalmakat, "lukakat" kerestek, amikor Jézus sokat beszélhetett (négyszemközt, felátadása után stb.). A gnosztikus evangéliumok krisztusképei pedig nem csak az újszövetségitől tértek el, hanem *egymástól* is. Ahány iskola, annyi "krisztus"-kép élt a gnosztikusok fejében.

Mindebből jól látszik, hogy az ún. "keresztény gnózis" nem a kereszténységnek, hanem a gnózisnak volt egy olyan ága, amely *parazitaként* rátapadt a kereszténység fájára, de attól mindig is idegen maradt. Ezért az ún. gnosztikus "evangéliumok", bár megtévesztő módon az apostolok nevét tüntették fel szerzőként, csak az újszövetségi evangéliumok tartalmilag hiteltelen formái *imitációi* voltak. Nem magasabb szintű kereszténységet, hanem *más vallást* hirdettek.

Amint a NG szakértői is rámutattak, Mt, Mk, LK és Jn eredeti szövege nem tartalmazta a *szerző* nevét.

Mégis, éppen azért lehetett ráírni a nevüket, mert a szövegükből úgyis mindenki felismerhette a szerzőt. A gnosztikus evangéliumokra viszont mind rá volt írva, hogy *állítólag* ki írta, de a keresztények számára éppen a *szövegükből* derült ki, hogy biztos nem ők írták. Létezett ugyanis az apostoli hagyomány, amelyhez ezek az 1-3. századi emberek az életüknél is jobban ragaszkodtak.

d. A gnosztikusok és az Újszövetség

A NG egyes szakértői szerint a gnosztikus evangéliumok "kimaradtak" vagy "ki lettek hagyva" az Újszövetségből. Ezzel szemben, ha a gnosztikus evangéliumok szövegét megvizsgáljuk, akkor kiderül, hogy

- az újszövetségi evangéliumokat *nem említik*, így nem is kritizálják, hiszen a gnosztikusok a kereszténységet és annak evangéliumait semmibe vették, vagy legfeljebb "előszobának" tekintették a maguk teljesebb igazságához,
- egyik sem akart az *Újszövetség* része lenni, hiszen a gnosztikusok nem fogadták el az Újszövetséget mint egészt; legfeljebb az evangéliumokat kommentálták (főleg Jn-t), és csak egyiket-másikat fogadták el (pl. Markion csak a Lk "markionizált" változatát); az ApCsel és a levelek, az ősegyház története számukra érdektelen volt, a Jelenéseket is csak műfajilag imitálták a saját "apokalipsziseikkal".

A keresztények viszont sosem kételkedtek a *négy evangélium* hitelességében, míg a gnosztikus evangéliumokat kezdettől fogva és mindvégig elvetették.

Volt néhány *újszövetségi* irat, amelyet az egyház egyes részeiben bizonyos okokból egy ideig vitattak (a keleti egyházban a Jel-t "rossz" görögsége miatt; Júd-t és 2Pt-t a hasonlóságai miatt; 2-3Jn-t rövidségük és személyességük miatt; a Zsid-t szerzőjének ismeretlensége miatt), de az evangéliumokat sosem. Voltak olyan *nem* újszövetségi iratok, amelyeket az első 2-3 évszázadban a helyi gyülekezetekben kedveltek, sőt helyenként az apostoli iratokkal együtt istentiszteleten is felolvastak belőlük (Hermász Pásztor, Barnabás levele, Római Kelemen 1. levele, Didaché), de ezek egyike sem apostoli irat, nem igényeltek maguknak apostoli tekintélyt, folyamatosan az Újszövetséget idézték, arra hivatkoztak – így megmaradtak építő olvasmányok.

e. Az Újszövetség a gnoszticizmusról

A NG azt is elfelejtette megemlíteni, hogy az egyház már az *Újszövetség* megírásának idején is harcolt a gnózis különféle megnyilvánulási formái ellen: János apostol az evangéliumában és három levelében (doctetisták, akik szerint a krisztus csak testetlen fantom volt), Pál apostol a Kolossébelieknek írt (vsz. egy zsidó háterű, angyalimádó és aszketikus irányzat), és a Timóteusnak írt két levélben (gnosztikusok részletezés nélkül), Júdás apostol a levelében (egy libertinus irányzat). Íme két összefoglaló idézet Páltól és Pétertől:

1Tim 6:20-21 Timóteus, őrizd meg a rád bízott kincset. Fordulj el a hazug módon ismeretnek [görög *gnószisz*] nevezett szentségtelen, üres beszédektől és ellenvetésektől, amelyeket egyesek elfogadva eltévelyedtek a hittől. A kegyelem veletek!

2Pét 1:16 Mert nem kitalált meséket [görög *müthosz*] követve ismertettük meg veletek a mi Urunk Jézus Krisztus hatalmát és megjelenését, hanem úgy, hogy szemtanúi voltunk isteni fenségének.

f. Az egyház és a gnosztikusok

A NG tálalása szerint a szabad szellemű gnosztikusok egy idő után veszélyeztették volna a kialakuló papság hatalmát, ezért szálltak velük szembe.

Narrátor – "A korai egyházatyák harcoltak a gnosztikusok ellen."

Meyer - "A hivatalossá váló egyházi irányvonalhoz tartozó hitszónokok egyik problémája a gnosztikusokkal kapcsolatban abból a tényből adódott, hogy nekik nem volt szükségük a papjaik és püspökeik tanácsaira, irányítására és szellemi meglátásaira. Ők egy belső szellemi meglátással rendelkeztek, és ez aggasztotta az egyházi vezetőket."

Narrátor – "Nem csak ez ingerelte az egyház előljáróit. A gnosztikusok ugyanis azt vallották, hogy a test a benne rejlő isteni lélek börtöne. Jézus halála számukra örömteli dolog volt, és Júdást hősnak tartották, amiért segített kiszabadítani Krisztus lelkét. Valójában ez az egyik oka annak, amiért a szakértők azt gondolják, hogy Júdás evangéliumát a gnosztikusok írták."

Tény azonban, hogy az egyház kezdettől fogva, mindig is *elutasította* a gnosztikus spekulációkat, illetve *kiközösítette* azokat, akikről kiderült, hogy valójában gnosztikusok voltak (Markion, Valentinosz stb.). A 2. században Jusztinosz és Ireneus, a 3. században Tertullianus, Alexandriai Kelemen és Hippolutosz, a 4. században pedig Epiphanosz írt tanaik ellen éles hangnemű kritikát.

A gnosztikusok – önértékelésük és tanaik alapján érthető módon – valójában mindenkit lenéztek, és mindenki ellen voltak, illetve szinte mindenki más – az egyháztól a pogányokon át (Kelszosz, 2. sz) az újplatonistákig (Plótinosz, 3. sz.) – ellenük volt. A gnosztikusok nemigen álltak le vitatkozni, de voltak olyan ke-

resztényellenes "kinyilatkoztatásaik" is, mint például a 3. századi "Péter apokalipszise", egy állítólag Péternek adott látomás, amelyben Krisztus – a kis gnosztikus csoporttal szemben – az egyházat elítéli és elveti.

A keresztény színezetű gnosztikus csoportok egy része igyekezett beépülni a keresztény közösségekbe, vagy kereszténynek adta ki magát. A nem túl tájékozott pogányok szemében kereszténynek is tündek, de már a 2. századi egyházatyák kikérték maguknak a pogányoknak írt hitvédelmi irataikban, hogy olyasmikkel vádolják az egyházat, amit csak a gnosztikusok hisznek és művelnek. A gnosztikusok a keresztényüldözések idején azonban már nem vallották magukat kereszténynek, és áldoztak a császárnak – amit az egyházatyák ugyancsak a szemükre vetettek.

A NG szakértőinek elmélete, miszerint az ókori kereszténység dinamikus terjedése mögött példátlan dogmatikai és etikai megosztottság állt volna, logikátlan és történelmietlen. A kortárs irodalom éppenhogy olyan nagyfokú tanbeli és szervezeti egységet mutat, amelyet a belülről fakadó eretnokségek, a külső, rivális vallási irányzatok és az üldözések sem tudtak megingatni.

3. A káiniták

a. *Libertinus gnosztikusok*

A NG műsorában és cikkében sajnos egyszer sem jelent meg, hogy Júdás evangéliuma csak *egy bizonyos* gnosztikus irányzatnak, az ún. *káinitáknak* az irata volt. A káiniták onnan kapták a nevüket, hogy a Bibliában szereplő negatív figurákat – a testvérgyilkos Káintól kezdve Szodoma homoszexuális lakóin, az elsőszülöttségi jogát eladó, erőszakos Ézsau és a Mózes ellen lázadó Kórahon át a Messiást eláruló Júdásig – pozitív hősnek állították be. Szerintük ugyanis e bibliai szereplők ugyanazért munkálkodtak, amiért ők: a léleknek a testi létből való kiszabadulásáért, és ugyanaz volt az ellenségük, aki nekik: a világ Teremtője. Amint Kákony László egyiptológus professzor ezt írta:

A káiniták az Ószövetséget legélesebben elítélő gnosztikusok közé tartoztak, akik – mint nevükből is látszik –, Káinnak pozitív szerepet tulajdonítottak. Ugyanígy Ézsaut és Szodoma lakóit is nagyra becsülték. Júdás szerepének olyan felfogása, hogy a világ Hatalmai meg akarták akadályozni, hogy Krisztus a szenvedése árán megváltsa a világot, és emiatt Júdás az emberiség érdekében elárulta mesterét, arra mutat, hogy az Újszövetség alaptételeivel is szemben álltak. *Fény és káosz – a kopt gnosztikus kódexek, Budapest, Gondolat, 1984; 61. oldal*

A káiniták is gnosztikusok voltak, így *kibékíthetetlen ellentétet* láttak a tisztán szellemi, végső isteni valóság, és a gonosz teremtő isten (a Biblia Istene) által létrehozott anyagvilág között, illetve az isteni eredetű-természetű lélek és a mocskosnak tartott fizikai test között. A testet a lélek csapdájának tekintették, amelyből ki kell szabadulni, és vissza kell térni a tisztán szellemi világba. Úgy gondolták, hogy a cél minden eszközt szentesít, ezért a gnosztikusok etikája mindig is *két szélsőségbe* hajlott. Az egyik az askézis volt, a kemény önmegtartóztatás ideálja, a másik a libertinizmus, amely a kicsapongást tette eszközzé:

A gnosztikus libertinizmus különböző formákban nyilvánult meg. Hallunk férfiak és nők kezdeti szellemi testvériségéről, melyből a nő végül is állapotosan kerül ki; szó van meztelenül imádkozó phibionitákról és a káinitákról, akik szerint a megváltáshoz szükséges, hogy az ember minden erkölcstelenségen végigmenjen. *Uo. 151. oldal*

A libertinus káiniták úgy vélték, hogy a gnosztikus az anyagi világ istene által adott erkölcsi törvények *felett* áll, és hogy a zabolátlan nemi aktus, illetve a nemi perverzió – mint az általuk a végsőkig megvetett anyagvilág *kigúnyolása* – igazi istentisztelet. Ráadásul úgy érezték, hogy ehhez *túlvilági lények* nem csupán a nevüket, jelenlétüket és védelmüket adják, hanem kifejezetten buzdítják őket erre...

b. *Ireneus*

A káinitákról és az általuk propagált Júdás evangéliumáról szóló legkorábbi feljegyzés Ireneus, lioni püspöktől származik, aki i. sz. 180-185 között írt róluk (*Adversus Haeresis*, I. könyv, 31. fejezet, 1-2). Mivel Ireneusz írásai közül ez magyarul még nem lett kiadva, angolból lefordítottuk a témához kapcsolódó részeket:

XXXI. fejezet: A káiniták tanairól

1. Mások pedig kijelentik, hogy Káin a fenti Hatalomtól nyerte erejét, és elismerik, hogy Ézsau, Kórah, a szodomiták és minden hasonló személy őhozzájuk kapcsolódik. Mint hozzátesszik, ezért támadta őket a Teremtő, de egyikük sem szenvedett sérülést. Sophiának ugyanis megvolt az a szokása, hogy magához ragadja azt, ami belőlük őhozzá tartozott. Kijelentik, hogy Júdás, az áruló ezekről a dolgokról alaposan fel volt világosítva, és hogy egyedül ő, aki úgy ismerte az igazságot, ahogy senki más, hajtotta végre az árulás misztériumát; általa minden, földi és mennyei egyaránt zavarba esett. Egy ilyesféle képzelt történetet állítottak elő, amit Júdás evangéliumának neveznek.

2. Összeállítottam egy gyűjteményt az írásaikból, amelyben Hystera tetteinek érvénytelenítését pártolják. Ráadásul ezt a Hysterát hívják az ég és a föld teremtőjének. Karpokratészhöz hasonlóan azt is tartják, hogy a férfiak nem üdvözülhetnek anélkül, hogy keresztülmennek mindenféle megtapasztaláson. Úgy tartják, hogy egy angyal van velük

[vagy: vigyáz rájuk] minden egyes bűnös és tisztító tettük során, és az unszolja őket arra, hogy arcátlanságra bátorodjanak fel és szennynék tegyék ki magukat. Bármilyen is cselekedetük természete, kijelentik, hogy az angyal nevében teszik, mondván: "Ó, te angyal, felhasználom művedet! Ó, te hatalom, véghez viszem tetteidet!" És azt állítják, hogy ez a "tökéletes tudás", és nem tartanak attól, hogy belerohanjanak olyan tettekbe, amelyeket még említeni is törvénytelen. (...)

4. (...) Tehát a mi esetünkben, mivel napfényre hoztuk rejtett titkaikat, amelyeket maguk közt csendben megtartanak, most sok szóra lesz szükség ahhoz, hogy leromboljuk véleményük rendszerét. (...)

c. Epiphanosz

A káinitákról és Júdás evangéliumáról a 4. századi Epiphanosz egyházatyától olvashatunk még (*Panarion*, I. könyv, 38. fejezet). Epiphanosz megismétli az Ireneustól is ismert tanokat (1.1 - 2.3), de mivel saját kutatást is végzett, további részletekkel, adalékokkal is szolgál. Mint írja, a káinita mítosz szerint két hatalom van: a gnoszticizmus abszolút, megismerhetetlen istensége, a tisztán szellemi és jóságos hatalom, amelyik az erősebb, a másik pedig az anyagvilágot megteremtő gonosz hatalom, amelyik gyengébb (ez a Biblia Istene); mindkettő közösült Évával, akinek így az utódai, az emberek is eleve kétfélék: mindenki vagy eleve Káin, vagy eleve Ábel leszármazottja... Mivel Epiphanosz írása magyarul még nem lett kiadva, angolból lefordítottuk a témához kapcsolódó részeket:

A káiniták ellen (38. fejezet)

2.6 Ezeket a dolgokat tanítják, és a gonoszok tiszteletének és a jók megvetésének a kedvelését. Mert, mint mondtam, Káin az erősebb hatalomhoz tartozik, Ábel a gyengébbhez. Ezek a hatalmak közösültek Évával, és Káint és Ábelt nemzették; Káin az egyik fia volt, Ábel a másiké. 2.7 De Ádám és Éva is ilyen hatalmak vagy angyalok leszármazottai voltak. A hatalmak által nemzett gyermekek pedig – Káinra és Ábelre gondolok – veszekedtek, és az erősebb hatalom fia megölte a gyengébb hatalom fiát.

3.1 De ugyanezt a mitológiát ők is összekeverik ugyanazokról a halálos mérgekről szóló tudatlanságuk örökségével, azt tanácsolva követőiknek, hogy mindenkinek az erősebb hatalmat kell választania, és meg kell válnia a gyengébbtől és erőtlenebbtől – azaz attól, amelyik az eget, a testet és a világot csinálta. És hogy minden fölé kell emelkednie Krisztus keresztre feszítése által. 3.2 Mert – mind mondják – azért jött odafentről, hogy rajta keresztül az erősebb hatalom működhessen azáltal, hogy legyőzi a gyengébbet, és hogy elárulja a testet. 3.3 Néhányuk ezt mondja, mások valami más. Egyesek azt mondják, hogy Júdás azért árulta el Krisztust, mert az gonosz volt, és meg akarta hamisítani a Törvény rendelkezéseit. Mert Káint és Júdást dicsérik, mint mondtam, és azt mondják: "Ezért árulta el őt: olyan dolgokat akart eltörölni, amelyeket helyesen tanítottak." 3.4 Mások viszont azt mondják: "Nem, a jósága ellenére árulta el őt, a mennyei ismeret miatt. Mert – mint mondják – az arkhónok [szellemi hatalmak] tudták, hogy a gyengébb hatalom kiszáradna, ha Krisztust átadnák keresztre feszíteni. 3.5 És amikor Júdás erre rájött – mondják –, akkor megijedt, és mindent megtett, hogy elárulja őt, és jótettét hajtott végre az üdvösségünkért. Dicsérmünk kell őt, és elismeréssel kell neki adoznunk, mivel általa hat ránk a kereszt szabadítása, és a magasságbeli dolgok leleplezése, ami arra alkalmat adott." (...)

3.9 De rothadt "ismeret" öltöznek fel azzal, hogy két hatalmat állítanak fel, egy erősebbet és egy gyengébbet, amelyek egymással veszekednek, de a világon senki sem változtathatja meg a gondolkodását; egyesek azok közül, akik ideszületnek, természetüknél fogva a gonosztól származnak, mások a jóságtól. Mint mondják: senki sem a döntése miatt jó vagy rossz, hanem a természeténél fogva. (...)

Világ- és emberképük ismeretében valahol érthető a káinita gnosztikusok észjárása, amely mindent kiforgat, és ellentétes előjellel lát el. Júdás szerepéről szóló spekulációik természetesen nem magáról a történelmi Júdásról szólnak, inkább arra mutatnak rá, hogy ők is *egy már meglevő hagyományt, egy írásban rögzített történetet* próbáltak így vagy úgy értelmezni, és a saját rendszerükbe valahogy beilleszteni. Az általuk felhasznált forrás pedig nem volt más, mint az *újszövetségi* evangéliumok beszámolóí.

d. Ireneus és az evangéliumok

A NG dokumentumfilmje úgy állította be Ireneust, mintha *ő döntötte volna el*, hogy melyik evangélium kerülhet bele az Újszövetségbe, és melyik nem. Az elmélet szerint *azért kellett döntenie*, mert folytak a keresztényüldözések, és a hívőknek tudniuk kellett, melyik evangéliumért érdemes meghalni...

Narrátor – "Az ilyen nézetek azonban túlságosan is megbotránkoztatóak voltak a korai egyházvezetők számára. Közel harminc másik gnosztikus szöveggel együtt elutasították Júdás evangéliumát, és kihagyták őket az Újszövetségből. Hogyan döntöttek el az egyház vezetői, hogy mit tartanak meg, és hogy mit vetnek el? Júdás evangéliuma az elutasítottak közé került. Ez a folyamat több száz évig tartott. I. sz. 180-ban azonban fordulóponthoz érkezett. Az eredmény megszületését véres események kísérték." (...) I. sz. 180-ban egy befolyásos püspök, Ireneus, a kereszténység üzenetét úgy próbálja meghatározni, hogy elutasítja az evangéliumok többségét. Abban az időben több mint harminc volt használatos a keresztény közösségek körében, de Ireneus csupán négy: Máté, Márk, Lukács és János evangéliumának a megtartása mellett érvel. (...) A kereszténység illegális vallás, és a hívők az életükkel fizetnek érte. A rómaiak legyilkolják a keresztényeket, mert azok nem hajlandók állatáldozatot bemutatni a római isteneknek. (...)

Narrátor – "A 177-ben történt lioni vérontásban a rómaiak mintegy száz keresztényt öltek meg. Néhányan egészen haláluk pillanatáig hűek maradtak hitükhöz." (...)

Evans – "A több száz lioni keresztény megkínzása és halála nagyon megérintette Ireneust. Mindebből azt az üzenetet vehette le, hogy ha meg kell halnod a hitedért, akkor jobb ha megérted, hogy az pontosan miből is áll. Ha tömlöcbe vetnek és megkínóznak, vagy vadállatok tépnek darabokra az arénában, jobb ha tudod, hogy mi miért történik. És végül csak három, négy, öt, vagy egy csomó evangélium van? Ezt meg kell határozni. Melyik a szent hit, amiért meghalunk."

Narrátor – "Hogy segítsen az embereknek a szent hit meghatározásában, Ireneus négy evangéliumot választ ki a több mint harminc közül. A szakértők véleménye eltér arról, hogy ez miként zajlott."

Evans – "Az átlag keresztény azt mondta, hogy 'én Márkot vagy Mátét akarom hallani', és kevesebben választották Tamást vagy Júdást. Így zajlott a dolog. Ezt a négyet választották ki, mert tükrözték a keresztény közösségek nézeteit, és egybeestek a hívők meggyőződésével. Ezek Jézus igazi szavai, nem pedig azok, amiket Tamás, Júdás, vagy bármilyen hasonló írásban találhatunk."

Pagels – "Nehéz megmondani, hogy miként választották ki ezeket a szövegeket. Néhányan úgy gondolják, hogy a püspökök döntöttek el, míg mások szerint alulról induló folyamat volt, amit az befolyásolt, hogy az emberek mely könyveket olvasták inkább. Valószínűleg mindkettőben van igazság, mert az Újtestamentum evangéliumait sokkal könnyebb olvasni, mint ezeket a titkos evangéliumokat..."

Narrátor – "Ireneus azonban nem csak azt választotta ki, hogy mi maradjon meg, hanem támadta is a többieket. Célpontjai közé tartoztak a Júdás evangéliumának szerzői is. (...)

Meyer – "Úgy tűnik, hogy Ireneust különösképpen az zavarta, hogy az evangélium szó szerepel egy olyan ember neve mellett, aki Jézus hírhedt árulója volt, és hogy miként lehet az evangélium és a Júdás szót címként használni. A Júdás evangéliuma elnevezés sokkolta, és megrémisztette." (...)

A tények mindenesetre a következők:

- Először is, Ireneus nagyhatású püspök volt, de nem akkora, hogy a nemzetközi keresztény közösség számára bármit is meghatározhatott volna (nemhogy az Újszövetségi kánont). A korabeli nemzetközi kereszténység ötközpontú volt: Róma, Konstantinápoly, Antiókhia, Jeruzsálem és Alexandria apostoli alapítású székhelyek voltak, és azok püspökei együtt voltak mérvadók – nem a lioni.
- Másodsor, ha magát Ireneust olvassuk, akkor kiderül, hogy nem "eldönteni" akarta, hogy melyik evangélium maradjon benne az Újszövetségben, hanem – a maga módján – azt indokolta, hogy miért csak négy evangélium van, és hogy azokhoz képest miért hamis az összes többi. Különbösen is, már a 2. század elejéről is maradt fenn újszövetségi iratlista (Muratori-töredék).
- Harmadszor, a keresztények már egy évszázaddal Ireneus írásai előtt is képesek voltak mártírhalált halni – de nem valamelyik evangéliumért, hanem azért a Krisztusért, akiről csak a négy evangéliumban lehet olvasni.
- Végül, tudni kell, hogy – a későbbi egyházszervezeti egység hiánya ellenére – a tanbeli egység és a tanfegyelem az Újszövetség megírásától kezdve működött. Ezért mind az Újszövetség megírása idején, mind a 2. század elején kiközösítették az egyházból azokat, aki az Újszövetségből elvett (pl. Markion) vagy ahhoz hozzátett (pl. Valentinosz).

Az Újszövetséget – ókori mércével – példátlanul nagy számban másolták, mert erre volt szüksége a tömegeken szaporodó keresztény gyülekezeteknek. A gnosztikus csoportok ellenben kicsik és elszigeteltek voltak, irataikat kis számban másolták, ezért is maradt belőlük olyan kevés. A gnoszticizmus tkp. önmagát számolta fel, még akkor, amikor az egyház üldözött volt, még azelőtt, hogy az egyház a 4. század végére hatalmi pozícióba került volna.

4. Júdás az Újszövetségben

Ha tudni akarjuk, ki volt Júdás, és mit tett, 2. század végi spekulációk helyett érdemes az 1. század eleji szem- és fültanúkra hallgatni, tehát az Újszövetség adatait összeszedni, és értékelni. Menet közben azonban tisztázni kell néhány félreértést és bibliafordítási hibát, illetve választ kell találni néhány régi kérdésre is.

a. Tragédiája dióhéjban

Júdást csak az Újszövetség történeti könyvei említik, azok is csak röviden (Mt 10:4, 26:14,25,48, 27:3, Mk 3:19, 14:10,43, Lk 6:16, 22:3,47-48, Jn 6:71, 12:4, 13:2,26,29, 18:2-3,5, ApCsel 1:16,25). Ezek tartalma a következő: be lett választva a Tizenkettő közé, lop a közös erszényből, Jézus ellen árulást tervez, megegyezik a papokkal a vérdíjban, az úrvacsorát otthagya elmegy a katonákért, a Getsemáné-kertbe vezeti őket, ahol Jézust csókkal árulja el, de miután megkapja a vérdíjat, lelkiismerete felébred, és végül öngyilkos lesz. Történetét az 1. században senki sem vitatta, sem pro, sem kontra.

b. Karióti férfi

Júdás neve az Újszövetség görög szövegében mint *Ioudasz Iszkariótész* jelenik meg, ennek magyarosított változata egyes bibliafordításokban a Júdás "Iskariótes". Ez azonban nem a neve volt, hanem a származására vagy lakhelyére utalt. A görög *Iszkariótész* csak a héber *Júda is-Kariót* fonetikus átírása, ami eredetileg azt jelenti: "Júda, a karióti férfi". A júdeai Kariót-ból származott, apját Simonnak hívták, és ő volt Jézus egyetlen földije, a többi apostol galileai volt. (Volt egy *másik* Júdás apostol is, más néven Taddeus, Jakab fia; az újszövetségi Júdás levelét pedig egy *harmadik* Júdás, Jézus féltestvére írta.)

c. Tolvaj

Júdás választott apostol, a Tizenkettő egyike volt, de titokban lopkodott a közös erszényből, és nyilván nem akart lebukni. Jézus szolgálata már a legvégéhez közeledett, amikor egy egykor bűnös, de megtért nő Jézus lábát méregdrága nárduskenőccsel kente meg, és a saját hajával törölte le. Más tanítványok is pazarlásnak vették (Mt 26:8), de Júdást a rossz lelkiismerete képmutató módon szólaltatja meg: "Miért nem adták el inkább ezt a kenetet háromszáz dénárért, és miért nem juttatták az árát a szegényeknek?" (Jn 12:5) Jézus azonban azt válaszolja, hogy ez nem fecsérlés, hanem a temetési kenetét kapta meg előre (Mt 26:12, Mk 14:8, Jn 12:7). Júdás tudta, hogy Jézust a hatóságok szeretnék mielőbb, még a közelgő ünnep előtt megölni, de Jézus szavaiból azt vehette ki, hogy Jézus is tudja: nemsokára *vége* az egésznek. Ekkor szó nélkül elmehetett volna, de úgy döntött, hogy ebből is pénzt csinál. Azt olvassuk, hogy *ekkor* ment el a főpapokhoz elárulni a mesterét (Mt 26:14, Mk 14:10, Lk 22:3).

d. Vádló

Jézus már korábban, Péter nagy hitvallásakor is utalt arra, hogy az egyik tanítványa "ördög" (Jn 6:70-71). Nem azt állította Jézus, hogy Júdás *az* ördög; az itt álló görög *diabolosz* jelentése "vádló", ez a héber *sátán* = "vádló, ügyész" fordítása. És valóban: amikor később Júdás elárulta Jézust, egyúttal *bűnösnek* kellett mondanania, azaz *vádolnia* kellett. Tudatosan hazudott, hiszen később ő maga is belátta, hogy Jézus ártatlan volt (Mt 27:3-5).

Nem csoda, hogy Lukács erősen tömörített elbeszélésében már az árulásakor "Júdásba belement a Sátán" (Lk 22:3). János emlékei szerint pedig a Sátán már az úrvacsora kezdetén elültette benne a gondolatot, hogy itt az idő a cselekvésre (Jn 13:2). Az úrvacsorán Jézus két rejtélyes utalás (Jn 13:11,18) után megrendülve jelentette be, hogy valaki el fogja árulni (Jn 13:21). Nem mutatott Júdásra, hanem hagyta, hogy egyenként rákérdezzenek: "Talán csak nem én vagyok az, Uram?" (Mt 26:42), tehát Júdás szint vallhatott volna. De amikor rá került a sor, képmutatóskodott: "Talán csak nem én vagyok az, Mester?" – "Te mondtad" – felelte neki Jézus (Mt 26:25). Ennek a jelentőségét a többiek nyilván nem fogták fel, így a közvetlenül Jézus mellett fekvő János Péternek a biztatására konkrétan is rákérdez, ki az. Jézus válasza szerint az, aki vele együtt mártogat a tálba (Mt 26:23, Mk 14:20, Lk 22:21), és akinek odaad egy bemártott falatot (Jn 13:26). Aztán felszólítja Júdást, hogy "Amit tenni szándékozol, tedd meg hamar!" (Jn 13:27). Mindez szinte feltűnés nélkül történik. A többiek nem értik, mire utal Jézus, és hova megy Júdás (Jn 13:28-29). János feljegyzése szerint azonban Júdásba "*akkor* belement a Sátán" (Jn 13:27).

e. Pusztító

Jézus néhány órával a páskavacsora után, a Getsemáné-kertben, ima közben Júdást is megemlítette: "... megőriztem őket, és senki sem kárhozott el közülük, csak a *kárhozat fia*, hogy beteljesedjék az Írás" (Jn 17:2). A "kárhozat fia" régies és félreérthető fordítás, amely pontosításra szorul. Helyesebben "a pusztítás fia" (görög *hüiosz tész apóleiasz*), ami pedig egy héberes szófordulat szó szerinti fordítása. A héberben kevés az önálló melléknév, amit a nyelv például a "fia-valaminek" szerkezettel pótol. Az elől álló "fia" olyan személyre utal, akire az utána következő fogalom (pl. "pusztítás") *jellemző*, ahogy a "halál fia" maga is halott. Így a "pusztítás fia" egyszerűen olyan valaki, *aki pusztít*, aki *A Pusztító*; nem véletlen, hogy a 2Thessz 2:13-ban ugyanezt a kifejezést találjuk az antikrisztusról. Júdás tehát nem úgy volt a kárhozat fia, hogy "ő az, aki elkárhozik, mert megmondták róla előre...", hanem hogy "ő az, aki pusztít", hiszen Jézus árulójaként *gyilkosság* részese volt. "Amikor pedig Júdás, aki őt elárulta, látta, hogy elítélték, megbánta tettét, visszavitte a harminc ezüstöt a főpapoknak és a véneknek, és ezt mondta: "Vétkeztem, mert ártatlan vért árultam el." De azok ezt mondták: "Mi közünk hozzá? A te dolgod." Erre ő a templomba hajítva az ezüstöket, eltávozott, ment és felakasztotta magát. (Mt 27:3-5)

f. Volt-e Júdásnak választása?

Az Újszövetség szerint volt. Nyerészkedett, amikor jól ment a testvériségnek, és nem tűnt fel a lopkodás, és még akkor is nyerészkedni akart, amikor az úgy, amelyben talán egykor ő is hitt, a bukás küszöbén állt.

Hitelenség, kapzsiság és büntudat együtt motiválta egy olyan döntés felé, ahonnan már nem volt visszaút.

Az Újszövetség szerint Jézus valóban *előre* tudta, hogy valaki el fogja árulni, és azt is, hogy Júdás lesz az (Jn 6:64,70-71). Az utolsó vacsora elején ennek ellenére a többiekkel együtt Júdás lábát is megmosta. Péter büszkesége nem akarta eltérni, hogy a vendéglátó Jézus rabszolgamunkát végezzen, de Jézus meggyőzte, és biztosította, hogy csak a lábukat kell megmosnia, különben mind tiszták – *egy kivételével* (Jn 13:3-11). Ezután a tőle látott példa követésére buzdította őket, hogy ha ő, a Mester megmossa a tanítványai lábát, akkor nekik is ilyen alázattal kell egymást szolgálniuk, és ez boldoggá fogja őket tenni – de megmondta, hogy *nem mindnyájukról* beszélt. Bár ő választotta ki őket, *egyikükről* be kell teljesednie a próféciaának (Jn 13:18).

Ami a prófeciát mint műfajt illeti, sokan azt hiszik, hogy az egyenlő a jóslással, pedig a bibliai prófeciáknak csak kis része jövődőlés. Ami az Újszövetségben "beteljesedett" prófeciákat illeti, négyféle értelemben értendők: jövődőlésként, tartalmi összefoglalásként, párhuzamként vagy előképként (erről egy másik tanulmányunkban részletesen lehet olvasni). Az Ószövetségben nem találunk olyan konkrét jövődőlést, amely mindenki számára nyilvánvalóan előre hirdette volna, hogy a Messiást egyik tanítványa el fogja árulni. Mégis szinte biztos, hogy Jézus és az apostolai a Zsolt 41:10-re gondoltak, Dávid bűnbánó és segítséget kérő imájának egyik mondatára: "Még a legjobb barátom is, akiben megbíztam, aki velem együtt evett, az is ellenem támadt." Jézus ebből a szempontból hasonló helyzetben érezte magát, ezért a zsoltár-részletet *párhuzamként vagy előképként* önmagára és Júdásra vonatkoztathatta. Péter pedig a feltámadás után már *jövődőlésként* értelmezte a zsoltárt: "Be kellett teljesednie az Írásból annak, amit előre megmondott a Szentlélek Dávid szája által Júdásról, aki vezetője lett azoknak, akik elfogták Jézust" (ApCsel 1:16).

Tehetett-e Júdás bármit is, ha egyszer Isten előre megmondta, mi fog történni? Egyfelől, Júdás *magától* is sokat tett azért, hogy személyesen őrajta teljesedjen be a prófécia, tehát Istennek nem kellett semmire kényszerítenie. Másfelől az, hogy Isten bizonyos dolgokat *előre lát*, nem jelenti azt, hogy a dolgot akarja, vagy kikényszeríti. Azért tudhatta előre, hogy mi lesz, mert aki a bűn útján elindul, az *kiszámítható* pályán mozog. Júdás öntudatlanul is a Sátán kezére játszott, aki azért tudta őt időnként ilyen mértékben *kontrollálni*, mert a tizenkét apostol közül csak őt *lehetett*.

g. Szükség volt Júdás árulására?

Jézust előbb-utóbb úgyis megölték volna, és ő maga is *háromszor* előre megmondta, mi vár rá (Mt 16:21, 17:22-23, 20:18-19). A hatóságok is sietni akartak, mert jött a húsvét ünnepe, Jézusnak pedig húsvétkor kellett meghalnia, mint istenadta áldozati bárány (Ézs 53. fejezet vö. Jn 1:29, 1Kor 5:7, Zsid 10:1-18). Júdás árulása nem Isten terve volt, amely ellen Júdás úgysem tehetett volna semmit. Önként árulta el Jézust. Az már más téma, hogy Isten még az ellenségei gonosztevéit is fel tudja használni a saját céljaira, hiszen ő az egyetlen, aki valóban mindent átlát. Így Jézus *akkor és ott* halt meg, amikor és ahol kellett.

h. Lett volna bocsánat Júdás bűnére?

Igen. Érdemes Júdást Péterrel összehasonlítani. Júdás elárulta Jézust, Péter pedig háromszor is megtagadta, ahogy Jézus előre megmondta neki. Júdás végül belátta bűnét, de nem látott kiutat, és öngyilkos lett. Péter is belátta a bűnét, és ő sem látott kiutat, de nem lett öngyilkos. Sem Júdás, sem Péter nem látta előre, hogy Jézus fel fog támadni – bár Jézus ezt háromszor is előre megmondta nekik, nem hittek benne. Az öngyilkosság azonban Izraelben bűnnek számított, és Júdás az öngyilkossággal esélyt sem hagyott magának. Péter életben maradt, ezért találkozhatott a feltámadt Jézussal, és bocsánatot kérhetett tőle. Mindenki megkaphatja Isten kegyelmét, csak az nem kap, aki nem kéri.

Péternek is voltak jellemhibái: kicsit beképzelt, hamari és gyáva volt. Júdás azonban kapzsisból *tolvaj* lett, tolvajból *képmutató*, képmutatóból *hazudva vádaskodó áruló*, árulóból *pusztító*, gyilkosból pedig *öngyilkos*. Nem egyik napról a másikra, és nem mások miatt, hanem hosszú idő alatt és sok döntés révén, saját akaratából vált ilyenné. Tragédiája éppen arra mutat rá, hogy van egy pont, ahonnan nincs visszatérés, mert maga *az ember* nem akar vagy tud visszatérni. Szabad akaratunk van, amivel élni és visszaélni is lehet.

5. Júdás utóélete

a. Változó Júdás-kép?

A NG egyes szakértői szerint az evangéliumok keletkezésük időrendjében (Mk, Mt, Lk, Jn) egyre rosszabb képet festettek Júdásról:

Narrátor – Vajon az elveszett evangélium az Újtestamentum leírásaihoz képest valóban annyira másként mutatja be Júdást? Valójában Júdást nem mindig ábrázolták gonosztevőnek. Márk korai evangéliumától haladva János kései evangéliumáig azonban egyre ördögibbé válik.

Klassen – Már evangéliumát 60 körül írták, és a legtöbb tudó ezt tartja a legkorábbinak. Itt a Júdásra vonatkozó

utalások száma mindössze egyharmada a Jánoséban találhatóknak, de a legmegdöbbentőbb az, ahogy Júdás cselekedeteit ábrázolja. Júdás nem gonosztevő Márk evangéliumában.

Klassen – A keresztények megrágalmazták Júdást, és a nevéhez ma csak egy szeméttelép fűződik. ... Magát a szót is megvetés övezi. Gyakorlatilag az egész nyugati világban senki sem hívná így még a kutyáját sem. Németországban természetesen törvényellenes, hogy valaki a Júdás nevet adja a gyermekének.

Pagels – A zsidók megpróbálják megölni Jézust, és a Júdás szó azt is jelenti vagy jelentheti, hogy zsidó. Különös dolog azt látni, hogy miként lett ez az alak egyre kidolgozottabb és erőteljesebb. Érdekes kérdés, hogy vajon Júdás figurája miért vált fokozatosan gonosszá? Milyen okokból mesélik az emberek így ezt a történetet?

Ha elolvassuk, és össze hasonlítjuk az evangéliumok szövegét, kiderül, hogy ezek az állítások és kérdések egyaránt hamisak. Márk, Máté és Lukács ugyanazokat az adatokat hozza: a tizenkét apostol felsorolásakor *mind* megemlíti, hogy Júdás, "aki később elárulta Jézust" (Mt 10:4, Mk 3:19, Lk 6:17), akárcsak azt, hogy egyrészt magától (Mt 26:14, Mk 14:10), másrészt sátáni ihletésre (Lk 22:3-4 vö. Jn 12:4) ment el Jézust feljeleníteni, hogy jelként csókkal köszöntötte Jézust, amikor jött elfogadni (Mt 26:48, Mk 14:44, Lk 22:47-48).

János evangéliuma a másik háromhoz képest sok kiegészítő részlettel szolgál, így Júdással kapcsolatban is négy új részletet közöl: Jézus már *korábban*, Péter vallástételekor (vö. Mt 16:13-20) is célzott arra, hogy egyikük el fogja árulni (Jn 6:71); Júdás az utolsó vacsora *elején* újabb sátáni ihletésre döntött (Jn 13:2); Jézus *Júdásnak* adta oda a falatot (Jn 13:26); Júdásnál volt az *erszény* (Jn 13:29), amelyből időnként *lopott* (Jn 12:6). Ugyanakkor János *nem* említi a papokkal való megegyezés részleteit, és a csókkal üdvözlést mint azonosító jelet. Az állítólagos fokozódó rosszindulatnak magukban a szövegekben nincs jele.

A NG két további tény is elfelejtett megemlíteni. Egyrészt az apostolok (Máté, János, Péter, Pál) és munkatársaik (Márk és Lukács), tehát az evangéliumok szerzői *személyes kapcsolatban* álltak egymással. Másrészt nincs nyoma annak, hogy Júdással kapcsolatban köztük, tehát az egyházon *belül*, vagy az egyházon *kívül*, például a zsidókkal vitatkozva, vagy a zsidók *között* bármiféle nézeteltérés lett volna. Zsidók és keresztények kezdetől fogva tudták, hogy Júdás mit tett, és hogy aztán mi történt vele. Júdás a káiníták 2. századi megjelenéséig egyszerűen nem volt "téma".

b. A dokumentumfilm dramatizációi

A NG műsorában azonban arám nyelvű, feliratozott dramatizációkat is láthattunk, amelyek ugyan látványosak és hatásosak voltak, de valószínűleg sok bibliaolvasóból váltottak ki kérdéseket:

Márk 14:17-20 filmbeli dramatizáció

A 21. versnél a jelenetet abbahagyták, így Jézus további szavai *kimaradtak*: "...de jaj annak az embernek, aki az Emberfiát elárulja". A Narrátor azt állítja, hogy "Márk utolsó vacsorájából nem derül ki, hogy ő-e az áruló, az időben utána következő Máté evangéliumától kezdve már bűnössége nem kétséges" – csak azt hallgatja el, hogy Márk az elfogatási jelenetben, még ugyanebben a fejezetben *nevén nevezi* az árulót:

Mk 14:43 Még beszélt, amikor egyszer csak megjelent Júdás, egy a tizenkettő közül, és kardokkal, botokkal felszerelt sokaság jött vele a főpapoktól, az írástudóktól és a vénektől.

Mk 14:44 Az árulója ezt az ismertető jelet adta meg nekik: „Akit megcsókolok, az lesz ő: fogjátok el, és vigyétek be biztos kísérettel.”

Máté 26:45-52 filmbeli dramatizáció

A jelenetből *kimaradt* a 48. vers, amelyben Júdás megadja a katonáknak az instrukciót: "Akit megcsókolok, az lesz ő, azt fogjátok el!", ugyanakkor *betoldottak* egy sehol sem szereplő mondatot, amit Péter szájába adtak: "Mit tettél, Júdás?!" A Júdás üdvözlő csókja utáni, 50. versben Jézus eredetileg csak ennyit mond: "Barátom, hát ezért jöttél!", ehelyett Jézus szájába egy János evangéliumából átvett, még *az úrvacsora alatt* elhangzott szavakat adtak: "Barátom, tedd, amit meg kell tenned" (vö. Jn 13:27). Utána a rómaiak kiáltása is *betoldás*: "Kapjátok el!", Jézus Pétert leállító szavainak pedig megint csak az első fele hangzik el: "Tedd vissza a kardodat a helyére! Mert akik kardot fognak, kard által vesznek el!", de a következő, mindent megmagyarázó mondatok már *lemaradnak*:

Mt 26:53 Vagy azt gondolod, hogy nem kérhetném meg Atyámat, hogy adjon mellém most tizenkét sereg angyalnál is többet?

Mt 26:54 De miképpen teljesednének be akkor az Írások, hogy ennek így kell történnie?"

A film szerkesztői a szakértők elméletének igazolására úgy *manipulálták* az Újszövetség szövegét, hogy az megfeleljen a koncepciónak, miszerint Márk még nem, de a későbbi Máté már árulónak nevezi Júdást, és a későbbi evangéliumok még inkább. Ennek érdekében döntő jelentőségű mondatokat kihagytak, nem létező mondatokat betoldottak, vagy egy másik evangéliumból és jelenetből átemeltek. Kérdés, hogy hol van a hatar a tudományos ismeretterjesztés és a világnézeti propaganda között?

c. A Júdás-kép mint az antiszemitizmus forrása

A NG műsorának következő elmélete a történelmi események időbeli sorrendjének felcserélésére épül. Eszerint a Templom lerombolása és keresztényüldözések kiélezték a zsidók és keresztények közötti viszonyt, a keresztények pedig önvédelemből elhatárolták magukat a zsidóktól; Júdás neve "zsidót" jelent, így Júdás a zsidó negatív ideálja lett, így végső soron a *Júdás-kérdés* vezetett el az antiszemitizmushoz...

Narrátor – Néhány szakértő úgy gondolja, hogy a keresztények azért démonizálták Júdást, hogy elhatárolják magukat a zsidóságtól a hitük túléléséért folytatott küzdelemben.

Jeruzsálem, i. sz. 66-ban kitört a végzetes, itt négy évig tartó zsidó háború, melynek során megpróbálták a rómaiakat kiűzni Júdeából. Jeruzsálem több hónapig ellenállt a rómaiak ostromának. Végül, amikor sikerült betörniük, a rómaiak többszázezer zsidót gyilkoltak meg, és felgyújtották a második Templomot, a zsidó élet vallási központját. Ebből gyakorlatilag csak a nyugati fal maradt meg, ahol a zsidók még mindig gyászolják a Templom pusztulását.

Ehrman – A 70-ben lerombolt Templom tovább súlyosbította a keresztény zsidók és azon zsidók közti feszültségeket, akik nem hittek a Messiás Jézusban. A zsidóknak el kellett dönteniük, hogy valójában miből is áll a vallásuk. Mit jelent azok után zsidónak lenni, hogy nincsen templomuk, és templomi oltáruk. Ez egy dolgot biztosan magában rejt: mégpedig azt, hogy szembe kell szállni azokkal, akik szerint Jézus a Megváltó.

Narrátor – A keresztények és zsidók közti ellentétnek van még egy oka: a keresztények a pogányokat, vagyis nem zsidókat is beveszik maguk közé.

Pagels – A mozgalom egyre több nem zsidónak, vagyis pogánynak is tetszik. Ezenfelül megpróbálják Jézus személyét elválasztani a katasztrófális, rómaiak ellen zajló háborútól is. Nem csak azt állítják, hogy Jézus ártatlan volt az ellene felhozott váddal, a Róma elleni árulással szemben, ami alapján keresztre feszítették, hanem hogy követőit is ártatlanul vádozzák a Róma elleni lázadással, ami alapján naponta zajlanak kivégzések.

Ehrman – Az egyik legalapvetőbb tény, hogy Jézust a rómaiak egy római keresztben ölték meg. A történelem során azonban a zsidókat vádolták ezzel. Bármi is állt a háttérben, a Biblia ördögi Júdásról festett portréja a későbbi antiszemitizmus ihletőjévé vált.

Pagels – "Tény, hogy az evangéliumok egyre jobban zsidóellenesek lesznek, ahogy egyre több pogány tagja lesz az irányzatnak. Ennek roppant nagy hatása volt mindig is a kereszténység történetére és a világra, még a 20. és a 21. században is."

Evans – "Sajnálatos módon Júdás az antiszemita gondolkodás központi alakjává vált. Elszomorító, de egy negatív ideál lett belőle azok számára, akik gyűlölködnek és antiszemiták, és Júdásról, az árulón keresztül akarják jellemezni a zsidó népet. Ez azonban nem hű az Újszövetség és Jézus üzenetéhez és ellentétes a tanításukkal."

Pagels – "Amikor az egyetemre jártam, elhittem, amit akkor tanítottak, hogy nem található az Újszövetségben zsidóellenes antiszemita elemek, hanem csak a gonosz emberek magyarázzák bele. Amikor azonban behatóbban kezdtém tanulmányozni a szövegeket, láttam, hogy sok ember felismeri, hogy ezek fellelhetők a későbbi evangéliumokban, a szenvedéstörténet leírásában. Részai a kereszténység történetének, és fontosak az olyan embereknek, mint én is, akik szeretik a keresztény tradíciót, azonosulnak vele, és megértik, hogy ezek a részek nem a véletlen művei, hanem valójában beépítették őket a történetbe. Védekezésképpen iktatták be őket. Nem a zsidók elleni gyűlöletről, hanem sokkal inkább hogy megpróbálják megvédeni magukat."

Ezzel az elméletelméllyel is több probléma van. Először is, a "Júdás" név (héber *Júda*, görög *Ioudasz*) név nem "zsidót", hanem "júdeait" jelentett.

- Jákób egyik fiát, a tizenkét törzs egyikének alapítóját hívták Júdának, akiről később Júdea ország-részt elnevezték. A zsidó mint népnév héberül *ivri*, görögül *hebraiosz*; a görög *ioudaiosz* nem zsidót jelent, hanem júdeait, júdeabelit. Ezt a szóhasználatot a Római Birodalomban és a Bibliában is következetesen alkalmazták. A zsidókat – néhány kivétellel – mindig *hébereknak* hívták (1Móz 14:13, 43:32, 2Móz 1:22, 3:18, 1Sám 14:21, Jón 1:9; ApCsel 6:1, 2Kor 11:22, Fil 3:5), nyelvüket és írásukat is *hébernek* (Lk 23:38, Jn 5:2, 19:13,17,20, 20:16, ApCsel 21:40, 22:2, 26:14). A "Zsidókhöz írt levél" görög címe is *Prosz Hebraiousz*, azaz "A hébereknak". A magyar bibliafordítások sajnos szinte hagyományosan következtelnek, ezért olvasunk néha olyan zsidókról (héberekről!), akik félnek a *zsidóktól* (pl. Jn 7:1,13, 9:22, 20:19), pedig valójában a *júdeaiaktól* féltek, akik megvetették a galileaiakat, és nem bíztak bennük (vö. Lk 1:26, Mt 21:11, 26:69, Jn 1:45-46, 7:52, ApCsel 5:37).

Másodszor, igaz, hogy antiszemiták ilyen fordítási hibákat és néhány félreérthető szöveget a későbbi évszázadokban felhasználtak, de ez nem az Újszövetségről szól, hanem *róluk*.

- Antiszemiták már a kereszténység előtt is voltak: a pogány egyiptomiaktól a perzsákon és a babilóniaiakon át a rómaiakig.
- Az 1. században antiszemita keresztényekről beszélni viszont azért értelmetlen, mert a keresztények hitének tárgya a *zsidó Messiás* volt, az Újszövetség írói – Lukács kivételével – mind *zsidók* voltak, a

gyülekezetek tagsága pedig nagyrészt *zsidó származású*. Amikor pedig a 2. században megjelent az első antijúdaista, gnosztikus tanító (Markion), kiközösítették.

Harmadszor, ami a zsidó-keresztény viszonyt illeti, a zsidó háború, a keresztényüldözések és Júdás értékelése között *nincs* történelmi vagy logikai kapcsolat.

- Ami a zsidókat illeti, részükről a zsidó keresztények üldözése szinte azonnal megindult, lásd István kivégzését (ApCsel 8:1). Aztán az edomita Heródes király Jakab apostolt végeztette ki, hogy bevágódjon zsidó alattvalóinál (ApCsel 13:1-3). Végül pedig a másik Jakabot, Jézus testvérét, a jeruzsálemi közösség vezetőjét végezték ki.
- Ami a rómaiakat illeti, az elfoglalt területek népeinek a vallását eltűrték. Így a júdaizmus is hivatalosan elfogadott vallás (*religio licita*) volt, akárcsak a kereszténység, amely számukra a júdaizmus egyik ágának tűnt. A kereszténység tanítása azonban túllépett a júdaizmuson, nemzetközi közösséggé vált, és gyorsan terjedt. A zsidók sikeresen *tiltakoztak* az ellen, hogy a keresztényeket zsidó irányzatnak vegyék, ráadásul a rómaiak is félreértettek egyes keresztény tanokat. Így Nérónak kapóra jött, hogy a keresztényekre kenje a római tűzvész. Az első római keresztényüldözés során, 64 és 68 között Itáliában ezreket öltek meg (ekkoriban végezték ki Pétert és Pált is).
- Palesztinában egyidejűleg rómaiellenes lázadás tört ki. Az egymással is harcoló zsidó pártok olyan felkelést szítottak, amely végül a zsidó háborúba torkollott (i. sz. 66-73). A jeruzsálemi keresztények azonban – egy jövendölésre hallgatva – már a háború kitörése *előtt* mind elköltöztek északra, a peresai Pellába, így a mérsárlást őket *nem* érintette, sőt egészen 91-ig békében éltek!
- A második római keresztényüldözés Domitianushoz fűződik (i. sz. 81-96), aki *Dominus et Deus*-nak, azaz Úrnak és Istennek szólította magát; ekkoriban száműzték János apostolt Patmosz szigetére, ahol a Jelenések könyvét írta. Domitianus 95-ben végeztette ki saját unokaöccsét "ateizmus" vádjával, ugyanis a keresztényeknek nem voltak templomaik és istenszobraik. Ettől kezdve a kereszténység el nem fogadott vallás (*religio illicita*) lett, amelyet két évszázadon át újra meg újra, kisebb-nagyobb intenzitással üldöztek.

Összefoglalva, a keresztényeknek *az 1. században* sosem abból volt bajuk, hogy vannak köztük zsidók, hanem abból, hogy félreértették és megrágalmazták őket (Néró), vagy mert nem imádták a császárt (Domitianus). Sosem volt szükségük a Júdás-kép befektetésére, sem a zsidóktól való elhatárolódásra, hiszen tagságuk jelentős része ekkor még zsidó volt. A *zsidóság* vált meg tőlük, méghozzá már a Templom lerombolása *előtt*.

Utóhang

Érdeemes végigolvasni a dokumentumfilm zárószövegét:

Evans – "Júdás evangéliuma fontos szerepet játszik abban, hogy jobban megértsük a 2. századi gnoszticizmust. Örülök, hogy sikerült rábukkanni, és nem veszett el. Úgy gondolom azonban, hogy ez az evangélium nem mond nekünk semmit a történelmi Júdásról, vagy a történelmi Jézusról, vagy azokról a tényezőkről, amelyek Jézus halálához vezettek a korai 1. században. Nem hiszem, hogy történelmileg hiteles Jézus- és Júdás képet állít elénk.

Paigels – "Honnan tudja? Azok, akik kétségbe vonják a többi evangéliumot, azt állítják, hogy a 2. században vagy annál később keletkeztek. Kétségtelen, hogy ez a szöveg a 3. vagy 4. századból való, azonban azt nem tudjuk, hogy mikor keletkezett az eredeti. Ezt lehetetlen kideríteni."

Narrátor – "Szinte az összes tudós egybehangzó véleménye szerint az Újszövetség négy evangéliumát i. sz. 60 és 100 között írták. Ireneustól tudjuk, hogy Júdás evangéliuma már i. sz. 180-ban létezett. Azt azonban soha nem fogjuk megtudni, hogy az eredeti mikor keletkezett. Annak eldöntése, hogy Júdás evangéliuma mennyire egyenértékű az Újtestamentum evangéliumaival, nem feltétlenül attól függ, hogy mikor írták, hanem hogy miben hiszünk."

Senior – "Végül is hit kérdése, hogy ezeknek a szövegeknek [ti. Mt, Mk, Lk, Jn evangéliumának] van-e létjogosultsága, és nem történelmi, irodalmi, hanem vallási döntés eredménye. Összességében ezek a könyvek alkotják a mi szentírásunkat, és olyan tekintélyük van, amelyről úgy érezzük, hogy az Isten adta, és különleges jelentőségük van az egész közösségre nézve."

Narrátor – "Sok hívő számára Júdás evangéliuma továbbra is eretnekség, a történelem lábjegyzete marad. Mások számára az üzenete egyenértékű az Újszövetségi evangéliumokkal." (...)

Narrátor – "Júdás evangéliuma mindig is vitákat fog kiváltani, de vitathatatlan igazságokat is felvet. Vannak olyanok, akik minden nehézséget vállalva annak szentelik életüket, hogy megőrizzék a múltat. Míg mások egyszerűen csak hasznot akarnak húzni belőle. Az evangélium elénk tárja a korai kereszténység sokszínűségét, és felfedi azt, hogy az emberek mindig is különböző módon tekintettek Istenre. Ahogy a történelem részévé válik, idővel felveti bennünk a kérdést: miért hisszük azt, amit hiszünk?"

Júdás rehabilitációjának gondolata egy ideig biztos "szenzáció" marad, amit jól el lehet adni. A NG műsorának hangvétele és kijelentései ellenére mégsem a kereszténység történelmi gyökerei inognak. Sokkal inkább *a National Geographic és a tudományos ismeretterjesztés tekintélye* az, ami meginoghat egy ilyen dokumentumfilm és cikk után. Tanulságos, hogy megfelelő kutatási etika és módszertan nélkül még egyetemi professzorok is csak abszurdumokig jutnak el. Ezért a műsor nézőinek és a cikk olvasóinak csak egyet tanácsolhatunk: mindennek nézzen utána! Ma már magyarul is eleget olvashat ahhoz, hogy ne lehessen ennyire megtéveszteni. Nem minden "hit kérdése", igenis vannak dolgok, amiket tudni lehet. Gondolkodni, hitbéli döntést hozni pedig csak ezek alapján érdemes.

Függelék – az érvek elemzése

Érdemes figyelemmel követni a NG által propagált elmélet felépülésének és bizonyításának folyamatát. Vannak tények, amelyekre hipotézisek épülnek, de egy feltevést nem lehet további bizonyíthatatlan vagy cáfolható felvetésekkel bizonyítani!

Amit Darbre, Emmel, Kasser és Jull *valóban* bebizonyított:

- a Júdás evangéliuma című irat valódi, nem hamisítvány,
- az irat a 3-4. századból származik,
- egy kopt nyelvű, gnosztikus evangéliumról van szó.

Pagels, Ehrman, Meyer és Klassen a következő tényekből indult ki:

- az újszövetségi evangéliumok (Mt, Mk, Lk, és Jn) i. sz. 1. századiak (30 és 90 között íródtak)
- Júdás evangéliumának fennmaradt *másolata* 3-4. századi, de mivel Ireneus egyházatya már 180-ban harcolt ellene, a *tartalma* 2. századi.

Erre épült első hipotézisük, azaz bizonyíték nélküli elméletük:

- az is *elképzeltető*, hogy Júdás evangéliuma is 1. századi, mint Mt, Mk, Lk és Jn,
- *ha* igen, akkor az iratok nem csupán valódiak, hanem *hitelesek* is, azaz tartalmilag is megbízhatók
- és *akkor* Júdást rehabilitálni kell.

Hipotézisüket a következő forrásokból igyekeztek bizonyítani:

- az újszövetségi evangéliumokból (Júdás ábrázolásának állítólagos változása),
- a korai egyház történetéből (a zsidó háború és a keresztényüldözések állítólagos hatása a zsidó-keresztény viszonyokra),
- egy egyházatya írásából (Ireneus püspök állítólagos döntése a kánonról).

A források értékelésekor azonban tényeket és újabb hipotéziseket keverték össze:

- tény, hogy a korai egyház *szervezetileg* nem volt egységesítve,
  - de csak hipotézis, hogy *tanítását* illetően annyira nem volt az, hogy még a gnosztikusok is közülük tartoztak;
- tény, hogy nem voltak templomok, hanem főleg magánházaknál jöttek össze,
  - de csak hipotézis, hogy nem volt tanfegyelem, hogy mindenki azt olvasta, amit akart, tehát biztos Júdásét is olvasták;
- tény, hogy az első három évszázadban sok "evangélium" keletkezett,
  - de csak hipotézis, hogy az egyház több mint harminc evangéliumot egyformán elfogadott és használt használta volna
- tény, hogy Ireneus lionai püspök négy evangélium mellett állt ki a többivel szemben
  - de csak hipotézis, hogy *ő* hozott ilyen döntést az egyház egy része vagy egésze számára, hogy *azért* döntött, hogy a hívők tudják, melyikért érdemes mártírhalált halni, és hogy *az alapján* döntött, hogy melyik evangélium volt könnyebben érthető, azaz népszerűbb
- tény, hogy Júdás evangéliuma a *gnosztikus* iratok közé tartozik,
  - de csak hipotézis, hogy a 2. század vége előtt bárki is ismerte vagy használta volna akár az egyházon belül, akár gnosztikus körökben.

Ezt a hipotézishalmazt sajnos mindennek lehet nevezni, csak tudományos megközelítésnek nem.

Felhasznált és ajánlott szakirodalom

"Júdás evangéliuma" (dokumentumfilm, 80 perc) – National Geographic Channel, 2006 április 9

"Júdás evangéliuma – Az apostol új arca"; In: National Geographic Magyarország, 2006 május

"Júdás evangéliuma" – <http://www.nationalgeographic.hu/tv/explore/judas/index.asp>

"The Lost Gospel of Judas" – <http://www.nationalgeographic.com/lostgospel/index.html>

'Gospel of Judas' Surfaces After 1,700 Years, by John Noble Wilford & Laurie Goodstein; New York Times - April 6, 2006

'Gospel of Judas' Called An Authentic Fabrication, by Bruce Chilton; The New York Sun - April 7, 2006

'The Gospel Truth', by Elaine Pagels; New York Times - April 8, 2006

'Judas Gospel Figure Has Tainted Past', by Jason Felch and Ralph Frammolino; Los Angeles Times - April 13, 2006

Apokrif iratok – Csodás evangéliumok; Budapest, Telosz Kiadó, 1996

Bauer, Johannes. Az Újszövetségi apokrifek; Budapest, Márton Áron Könyvkiadó, 1994

Chadwick, Henry: A korai egyház; Budapest, Osiris Kiadó, 1999

Filoramo, Giacomo: A gnoszticizmus története; Budapest, Kairosz Kiadó, 2000

Flavius, Josephus: A zsidó háború; Budapest, Bibliaiskolák Közössége, 1990

Hamman, A.: Így éltek az első keresztények; Budapest, Szent István Társulat, 1987

Jézus rejtett szavai; Budapest, Holnap Kiadó, 1990

Kákosy László: Fény és káosz – A kopt gnosztikus kódexek; Budapest, Gondolat, 1984

Ladocsi Gáspár: A Jézus Krisztus-jelenség a gnosztikus irodalomban; Budapest, Jel Kiadó, 2004

Vanyó László: Az ókeresztény egyház irodalma 1-2; Budapest, Jel Kiadó, 1997

Vanyó László: Bevezetés az ókeresztény kor dogmatörténetébe; Budapest, Szent István Társulat, 1998